

М. СЕЙИДЗАДЭ

ГОРХИМАЗ

Азәрбайчан ЛККИ МК
Ушаг вә Кәчләр Әдәбийяты Нәшрийяты
Баки -- 1945

М. СЕЙИДЗАДӨ

834.362-93

C-30

84(5 Aze)-5

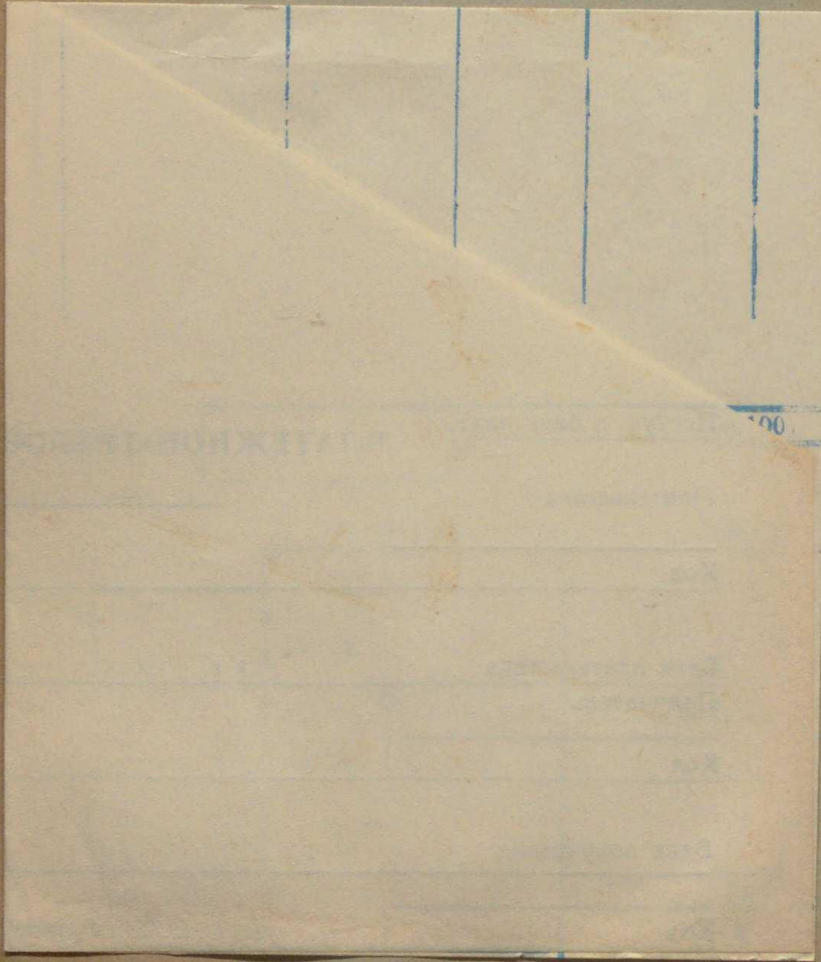
C 30

ГОРХМАЗ

F. Kögörlü adına
 Azərbaycan Dövlət Uşaq
 KİTAPXANASI
 INV. № 58812

М. Ф. АХУНДОВ АДЫВА
 Azərbaycan Respublikası
 Ümumi K. kitabxanası
 № 25141 V 5

2015 фонд 193K

АЗƏРБАЙЧАН ЛККИ МК
 Ушаг ва Кенчләр Өдәбийяты Нәшрийяты
 Баки — 1945

КИТАБЫН ИЧИНДӘКИЛӘР

	Сәһ
Горхмаз	5
Чыртдан	13
Ф и т н э	23
Гызыл хоруз	35
Шахта бабанын икидлийи	47
Г ә м ә р	57

УШАГЛАР!

Бу китаб хошуруза кәлдими?

Сизи бурада даһа чох марагландыран нә олду?

Бу китаб һаггында өз фикринизи бизә язын.

Мәктубурузда үнванынызы, ад вә фамилиянызы, яшынызы вә һансы синифдә охудугурузу кәстәрин.

Бизим үнванымыз: Баки, Фиолетов күчәси № 8

Ушаг вә Җәнчләр Әдәбийяты Нәшрийяты.

ГОРХМАЗ

ИШТИРАК ЭДӘНЛӘР:

1. Коса.
2. Бәйим—Косанын арвады.
3. Горхмаз—икид бир оғлан.
4. Балтадиш.
5. Чейран.
6. Пәри гызы.

Редактору: А. Әфәндиев.

Рәссамы М. Рәһманзаде.

Чапа имзаланмыш 17/VIII-45. Чап листи 4¹/₄. Уч. нәшрийят листи 4³/₄. Нәшрийят № 6.
Чап листиндә олан һуруфат 40960. ФГ 11477. Тираж 10000. Сифарыш № 488.

Азәрнәшр мәтбәәси, 26-лар адына „Китаб Сарайы“, Баки, Әли Байрамов күчәси, № 1

Азәрбайчан ССР ХКС янында Полиграфия вә Нәшрийят ишләри идарәси.

І ШӘКИЛ

(Косанын эви. Коса фикрә далыб чубуг чәкир.
Арвады чәһрә әйирир.)

Бәйим—Коса, нә олуб сәнә,
Нә фикирдәсэн енә,
Дәряда кәмин батыб?

Коса—Арвад, ил баша чатыб,
Инди Горхмаз кәләчәк,
Ҡаггыны верим кәрәк.
Дүшүнүрәм кәләклә
Гурум элә бир тәлә
Ҡаггыны ейим.

Бәйим— Киши,
Бурах бу чәнчәл иши.
Горхмаза дишин батмаз,
О һеч бир ипә ятмаз.
Башы кетсә бәдәндән,
Ҡаггыны алар сәндән.

Коса—Нә данышдын, нечә, нә?
Коса дейәрләр мәнә!
Мәндән пул ала билмәз,
Ахы бу ола билмәз...

Нәкәрә мән һаг верим.
Кәрәк бир тәдбир көрүм.
Онун һаггыны ейим.
Иш башгадыр, ай Бәйим!

Бәйим—Бахарыг һүнәринә.

Коса—Бахарсан бу әринә.
Гой фикирләшим бир аз...
Тапдым...

(Аяг сәси, Горхмаз көрүнүр.)

Коса— Бах кәлир Горхмаз.
Диниб данышма, арвад,
Иши эдәрсән бәрбад.

Горхмаз—Коса бир илдир ки, мән
Дүшмүшәм әлдән, дилдән,
Сәһәрдән ахшамадәк
Ишләйиб зәמידә тәк
Алын тәри төкмүшәм,
Сәнинчин ер әкмишәм.
Баша етишиб илим.
Көзләйир мәни элим.
Ҡаггымы вер

Коса— Әзизим,
Сөзүмүз сөздүр бизим
Бирчә иш галыб анчаг,
Ону да көрсән, гочаг,
Өз һаггыны аларсан,
Сән чох разы галарсан.

Горхмаз—О иш нәдир, ай Коса.
Бир кәләйин вар йохса.

Коса—Әзиз өвладым Горхмаз.
Мәним кәләйим олмаз.
Ҡаг севән бир инсанам
Нәчибдир ата-анам.

Горхмаз—Коса, өймә өзүнү,
Сөйлә көрәк сөзүнү.

Коса—Мәним күләк еришли,
Ити шимшәк еришли
Көзәл бир атым варды,
Ат чейрана охшарды.
Дейил элдә, обада,
Инан бүтүн дүняда
Она тапылмазды тай.
Верилмишди мәнә пай.
Дөвләтимдән, малымдан,
Өкүзүмдән, кәлимдән
Ону чох севәрдим мән.
Узаг кетсә көзүмдән
Бағрым оларды шан-шан.
Бир ярамаз гудурған
Ил ярым бундан габаг
Үрәйимә чәкди дағ.
Зорла алды атымы,
Гырды гол-ганатымы.
Кедиб аты кәтирсән
Биләрәм гочагсан сән.
Һаггыны да верәрәм,
Иолуну да көрәрәм.

Горхмаз—Ай Коса, атыны апаран кимдир.
Бәйдир, хандыр, йохса бөйүк һакимдир
Онун ады нәдир, юрду һардадыр?
Яхында яшайыр, узаглардадыр?

Коса—Ады Балтадишдир о гудурғанын,
Ганыны төкмүшдүр о чох инсанын.
Дағларын гойнунда салыб юрд, мәскән
Дәрәләр титрәйир нәрилтисиндән.
Балтадиш мәһв олса әкәр әлиндә,
Сән ад газанарсан доғма әлиндә.

Чүнкү чох инсанлар гырыб о алчаг,
Онун өһдәсиндән кәлән йох анчаг.

Горхмаз—Инди ки, өлдүрүр о инсанлары
Мән ердә гоймарам һагсыз ганлары.
Ағыр чәза веррәм о ярамаза,
Гой әлләр мәрд десин икид Горхмаза.

Коса—Дурма даһа яхшы йол.
Өз ишиндә маһир ол.
Аты кәтир, әзизим,
Сөзүмүз сөздүр бизим.
(Горхмаз чыхыр.)

Коса—Горхмазы салдым фелә,
Өмрүнү вердим елә.

Бәйим—Доғрудан да, ай киши,
Яхшы башладың иши.
Әкәр Горхмаз мәһв олса
Косасан элә Коса.

II ШӘКИЛ

(Көзәл бир чәмән, Горхмаз көрүнүр.)

Горхмаз—Нә гәдәр көзәл чәмән,
Нәркиз, лалә, ясәмән
Охшайыр көнүлләри,
Бу ал-әлван күлләри
Көрдүкчә чошур үрәк.
Әсдикчә сәрин күләк
Санкы инчә ней чалыр...
Дағлардан сәс учалыр.
Гушларын хош нәғмәси,
Булағларын шән сәси
Эдир һамыны һейран.
Одур гачыр бир чейран...
Бир пәләнк ону говур.

Горхмаз, тез пэлэнки вур,
Языг чейраны гуртар.
Онун да анасы вар.
Көзлэйир баласыны,
Көзүнүн гарасыны.

(Горхмаз оула пэлэнкин көзүндөн вурур, пэлэнк ерә дэй чырпыныр. Горхмаз онун башынын үстүнү алып, тылын бойнундан эндирир. Чейран севинчлө башыны Горхмаз аягларына сүртүр.)

Чейран—Икид гәһрәман Горхмаз,
Яхшылыг ердә галмаз.
Пэлэнкин пәнчәсиндән
Хилас этдин мени сән.
Одур бу күндән белә
Дост олурам сәнинлө.
Бәркә дүшсән һәр ердә,
Батсан гүссәйә, дәрдә,
Десән дүшмүшәм дара,
Тапмырам һеч бир чара,
Кәл эй вәфалы чейран..
Инан кечмәз бирчә ан,
Дағлар, дашлар ашарам,
Мән сәнә говушарам.

(Бу сөzlәри дейиб чейран кедир. Бу һалда Балтадиш ел ганадлы ат үстүндә кәлир. Горхмазы көрүнчә.)

Балтадиш—Сөйлә кимсән, ай инсан?
Балтадишдән горхмурсан,
Кечирсән овлағымдан,
Сәфалы яйлағымдан?
Яхшы бах, таны мени!
Инди бөйүк тикәни
Эдәрәм гулағынча.

Горхмаз—Кәл ловғаланма бунча.
Мән горхмаз бир инсанам,
Гүввәтли пәһливанам,

Балтадиш, аслан, пэлэнк,
Гурд, әждаһа, див, нәһәнк
Мәни горхуда билмәз.
Мәрд оланлар әйилмәз.

Балтадиш—Инди ки, беләдир, бу мәрд, бу мейдан,
Кәл чарпыш күчүнү көстәр пәһливан.

Горхмаз—Көстәrrәм... Атындан ерә эн әввәл,
Сонра икидләрә гара-горху кәл.
Мейданда күләшәк, көрәк ким басар.
Горхутмаз тәрланы һәр сар, ай ясар.

(Балтадиш гәзәбләниб атындан ерә энир. Горхмазын яхасындан япышыр. Горхмаз да онун балта дишиндән тутур; Күләширләр, хейли күләшдикдән сонра Горхмаз Балтадиши йыхыр, ону бир ағача сарыйыр, сонра онун дөшүндән бир ох вурур. Дейир.)

Горхмаз—Сән аз төкмәмисән ер үзүндә ган.
Ахыр өз чәзана чатдын, гүдурған.

(Горхмаз кедиб ата минир.)

Горхмаз—Кәһәри чапарам кедәрәм бу ан,
Һаггымы аларам хәсис Косадан.

III ШӘКИЛ

(Коса көзүнү бағлайыб йол кәнарында отуруб; Горхмаз ат үстүндә кәлир. Косая яхылашанда Коса ағлайыр.)

Горхмаз—Кимдир белә ағлайыр.
Ери-көйү дағлайыр,

Коса—Мәнәм, көчдән дүшүб бурда галмышам,
Голумдан-гычымдан яраланмышам.

Горхмаз—Ағламагдан шей чыхмаз,
Дәрд-гәм икиди йыхмаз.

Коса—Бу дүз, лакин эзизим,
Нейлэйим, кордур көзүм.
Нэ йол көрүрэм, нэ из,
Налэм дейил сәбәбсиз.
Кечәни галсам бурда
Ем оларам боз гурда.
Кәл яхшылыг элэ сән
Мәни гуртар өлүмдән.

Горхмаз—Инди ки, бәләдир, дәрд чәкмә, ата.
Мән эндим, сән кәл мин бу кәһәр ата.
Кет кәндинизә.

Коса— Сағ ол, ай бала.
Көрүм чәкмәйәсэн дүняда бәла.

(Горхмаз Косая тәрәф кедәндә үстү өртүлү гуоя дүшүр.
Коса аты миниб дейир.)

Коса—Сән Горхмазсан әкәр, Косаям мән дә
Маһир бир устаям һийләдә, фәнддә,
Мән сәни алдадыб гуоя салдым,
Бу көзәл кәһәри элиндән алдым.
Һаггыны да едим... Бу күндән белә
Һәсрәт галачагсан обая, элэ.

(Коса аты сүрүб кедир.)

Горхмаз—Бир алчаға инандым,
Яман ердә алдандым.
Бурда мәһв олачағам
Күл кими солачағам...
Яхшы дүшдү ядыма,
Чейран чатар дадыма.
Гой чағырым чейраны

О вәфалы һейваны..
Кәл эзиз достум чейран,
Мәни гуртар бәладан.

(Горхмаз бу сөzlәри битиринчә, бир пәри ат үстүндә кө-
рүнүр, кәһәр ат да онун едәйиндәдир. Гыз кәмәндини
Горхмаза атыб дейир.)

Пәри гызы—Япыш бу кәмәнддән, Горхмаз пәһливан!

(Горхмаз кәмәнддән япышыр, Пәри гызы ону хәндәкдән
кәнара чәкир.)

Горхмаз— Сағ ол, мәрһәмәтли икид гәһрәман.
Мәни фәлакәтдән эйләдин хилас.
Сән кимсән?

Пәри гызы— Ән яхын достунам Горхмаз...
Бир пәри гызиям, чөлдән өтәркән
Йыртычы пәләнкә раст кәлмишдим мән.
Артыг сон күнүмдү, чатдын бу заман
Азғын дүшмәнимә вермәдин аман.
Мәни хилас этдин, о күндән бәри
Борчлуям мән сәнә.

Горхмаз— Эй көзәл пәри.
Сән чөлдә көрдүйүм һәмән чейрансан!

Пәри гызы—Бәли, о чейранам, истәсәм һәр ан
Бир чилдә кирәрәм... Каһ гуш олурам,
Яшыл будаглара гонмуш олурам.
Каһ чейран олурам кәзирәм чөлдә,
Каһ яшылбаш олуб үзүрәм көлдә...
Бир аз бундан әввәл ашыб дағлары,
Яшыл чәмәнләри, көй яйлағлары,
Бир гартал чилдиндә ганад чалырдым,
Каһ галхыб көйләрә, каһ алчалырдым.
Сәсини эшитдим көмәйә кәлдим,
Бир охла Косанын бағрыны дәлдим.

Атыны кәтирдим, ала мин, Горхмаз,
Дүняда яхшылыг һеч унудулмаз.

Горхмаз—Сағ ол, шанлы гәһрәман,
Коса кими гудурған
Өлдү сәнин әлиндә.
Бүтүн халгын дилиндә
Дастан олар һүнәрин,
Икидлийин, зәфәрин.

ПӘРДӘ

ЧЫРТДАН

ИШТИРАК ЭДӘНЛӘР:

1. Чыртдан.
2. Күлзар.
3. Гая.
4. Күнәш.
5. Див.
6. Гары.
7. Түлкү.
8. Довшан.

I ШӘКИЛ

(Чыртданкилин эви. Анасы отуруб сапанд тохуюр.
Чыртдан ағач йонур.)

Чыртдан—Тез тоху сапанды веркилән, ана
Кедирәм мешәйә букүн одуна.

Күлзар—Сән һәлә кичиксән, отур ериндә,
Үзүкчү дейилсән, үзмә дәриндә.

Чыртдан—Мән кичик олсам да, бала, асланам
Мәни мәрд бөйүтмүш меһрибан анам.

Күлзар—Сәни сынайырдым, гәһрәман бала,
Билирәм чәксә дә башын мин бәла.
Гоч бир оғул кими дөзә биләрсән,
Дүшмәнин башыны үзә биләрсән.

(Гая илә Күнәш ичәри кирир.)

Гая—Чыртдан, биз һазырыг... Кедәчәксән кәл..
Кечәйә дүшәрик, иш олар әнкәл.
Яхында горхунч бир сеһирли эв вар.
Эвдә чох ярамаз вәһши бир див вар.
Әлинә кечәни доғрайыр, кәсир,
Һәр кәс ону көрсә горхудан әсир.

Гаранлыға дүшсәк див бизи тутар,
Яғлы тикә кими бир анда удар.

Чыртдан—Биз бир гардаш кими версәк әл-әлә,
Див дейил, әждаһа кәлсә дә белә
Бизә түк гәдәр дә тохуна билмәз,
Мәрд олан һеч шейдән горхмаз, әйилмәз.

(Күлзар сапанды тохуюб гуртарыр.)

Күлзар—Ала сапандыны... Кедин, яхшы йол!

Чыртдан—Кедәк, ай ушаглар!.. Аначан, сағ ол.

II ШӘКИЛ

(Мешәдә Чыртдан вә йолдашлары одун ярыб шәлә бағ-
лайырлар. Ағ бир довшан гачыр.)

Күнәш—Бах гачды бир ағ довшан,
Түкләри парлаг довшан.

Чыртдан—Гой тутум довшаны мән
Бош кетмәйәк мешәдән.

(Чыртдан гачыр, довшаны тутур, ушагларын янына кәлир.)

Гая—Артыг кечдир, Чыртдан, кәл,
Гаршыя чыхар әнкәл,
Мешәдә чох бәбир вар,
Пәләнк вар, горхунч шир вар.
Раст кәләр бизә бирдән.

Чыртдан—Нә ширдән, нә бәбирдән
Йох мәним горхум, һүркүм.
Бах әйнимдәки күркүм
Бир пәләнк дәрисидир,
Бу атамын ирсидир.
Атам чох аслан гырмыш,
Чох бәбир, габан гырмыш.

О горхмаз бир инсанды,
Гүввәтли пәһливанды.
Оғлуям онун мән дә,
Чәтинлийә дүшәндә
Киррәйәрәм башымы,
Сапандымы, дашымы,
Саларам дәрһал ишә,
Дүшмәрәм һеч тәшвишә.

Күнәш—Дөйүшү санма асан,
Сән кичик бир оғлансан.
Атан бөйүк кишийди,
Овчулуг вәрдишийди.

Чыртдан—Бап-балача боюм вар,
Чох гәһрәман союм вар.

(Бир түлкү чыхыр, Чыртдан сапандла ону вурур.)

Чыртдан—Будур бах бу да түлкү
Өз аяғыйла кәлди.
Демәк, мәним бу илки
Гыш палтарым дүзәлди.
Инди дә кәзә-кәзә
Кәлин дөнәк эвмизә.

(Ушаглар кетмәйә һазырлашыр. Күнәш батмаға башлайыр,
гаранлыг чөкүр. Ушаглар кәндиң йолуну азыб кәлиб дивин
эвинә чыхырлар. Гара див, Чыртдан вә йолдашларыны
көрүнчә севинчлә дейир.)

Див—Хош көрмүшүк, ушаглар,
Ай балача гочаглар.
Буюрун кәлин эвә,
Достунуз гара дивә
Гонаг олун бу кечә.

(Чыртдан әтрафа.)

—Билирәм сән бир анлыг
Эдирсән меһрибанлыг.

Фирсәт кечирсән әлә,
Гурарсан бизә тәлә.

(Чыртдан дивә дейир.)

Ай див баба, чох сағ ол!
Һеч йормаыб бизи йол.
Сән чых кет раһат-раһат
Ериндә, ятағында ят!
Бу кечәни бир тәһәр
Бурда галарыг... сәһәр
Дуруб дүшәрик йола.

Див—Йох, йох, һеч олмаз, бала!
Борчум сизә һөрмәтдир.
Мәнимчин нә зәһмәтдир.
Ай көзүмүн ишығы,
Эвимин ярашығы.
Бу көзәл отаг сизин,
Чәмән сизин, бағ сизин.
Беш-он күн галын бурда,
Тапшырмышам боз гурда
Кәтирсин яғлы тоғлу,
Сизинчин чохлу-чохлу
Кабаб биширим кәрәк,
Ейәк бурда дуз-чөрәк.
Олаг яхын дост, гардаш,
Олаг меһрибан сирдаш.

Ушаглар күнчдәки ифритә гарыны көрүрләр,
Чыртдан сорушур.)

Чыртдан—О күнчдә отуран гары кимдир, див?

Див—Нәнәмдир, онундур бу көрдүйүн эв.
Языг гочалмышдыр, әлдән дүшмүшдүр,
Гулағы эшитмир, дилдән дүшмүшдүр.
Бир күнчдә узаныб сәссиз-сәмирсиз.
Ондан әсла зәрәр көрмәзсиниз сиз.

(Див ушаглар үчүн ер салыр.)

1938/18361
F. Köçerli adına
Azərbaycan Dövlət Uşaq
KİTABXANASI
INV. № 58812

Див—Нараһат олмайын, узанын ятын!
Мән сизэ саз чалым, юхуя батын.

(Ушаглар элачсыз галыб дивин дедикләринэ разы оллар, ятаға узанырлар. Див башлайыр сеһрли саз чалма Күнәшлэ Гаяны юху тутур. Чыртдан ояг галыр. Бир сонра Див сорушур.)

Див—Ким ятыб, ким оягдыр?

Чыртдан—Һамы ятыб мән ояғам!

Див—Саз чалырам ширин-ширин,
Юхуя дал дэрин-дэрин.

Чыртдан—Ай Див баба, бир Чыртданам,
Пис өйрәдиб мәни анам.
Мән гайғанаг емәйинчә
Юху тутмаз мәни кечә.

(Див галхыб о бири отагдан гайғанаг кәтирир,
верир Чыртдана.)

Див—Ал гайғанагы е, ят!

Чыртдан—Бу гайғанаг олуб баят,
Гыздырмасан ону экәр,
Чыртдан ейиб хәстәләнәр.

Див—Яхшы, яхшы, бир аз даян,
Хөрәк гызар кәләр... Чыртдан
Көрәк сонра сөзүн нәдир.

(Әтрафа)

Чыртдан дейил, бу фитнәдир.

(Див гайғанагы гыздырмаға кедир.)

Чыртдан—Див дейил, кәлсә, дә фәләк,
Гура билмәз мәнә кәләк.

Гой оядым ушаглары
Бу юхучул гонаглары.
Галх аяға, Күнәш, Гая!
Зәһмәтимиз келәр зая.
Шишә чәкиб әтимизи
Бу залым Див ейәр бизи.

(Див ичәри кириб Чыртдана дейир.)

Див—Ал, гайғанаг гызды, гочаг,
Е, ят, ояг галма анчаг.

(Чыртдан гайғанагы алыр ейир. Ятагына узаныр. Див саз чалыр. Чыртдан ятмыр. Див бир аздан сорушур.)

Див—Ким ятыбдыр, ким оягдыр?

Чыртдан—Һамы ятыб, мән ояғам!

Див—Гайғанаг да вердим сәнә,
Инди сөзүн нәдир мәнә?
Гарнын тохдур, ерин раһат.
Див бабаны инчитмә, ят!
Саз чалырам ширин-ширин,
Юхуя дал дэрин-дэрин.

Чыртдан—Ай Див баба, мән Чыртданам,
Пис өйрәдиб мәни анам.
Кәтирмәсән гәлбирлә су,
Көзләримә кирмәз юху.

Див—Су да кәтирәрәм гәлбирлә, гочаг,
Тәки сән юхуя батасан анчаг.

Чыртдан—Сую ичән кими ятачағам мән!

(Див чыхыр.)

Чыртдан—Көр һеч ағыл уммаг олар бу Дивдән,
Гәлбирдә су галар... кейин бири кей,
Гәлбири булагда долдурачаг һей,
Су ахыб кедәчәк... Сән Дивсән экәр

Мәним адыма да Чыртдан дейэрлэр.
Кедим ушаглары оядым гачаг.
Йохса тутар бизи ейэр бу алчаг.

(Чыртдан кәлир. ушаглары оядыр.)

Чыртдан—Оянын юхудан, галхын, ушаглар!

(Ушаглар оянырлар. Чыртданын көзү сеһрли саза саташыр. Чыртдан сазыердән алыр, диггәтлә бахыр.)

Чыртдан—Һәр һалда бу сазда кизли бир сир вар,
Див буну чалынча ушаглар ятыр.
Дәрин вә дәһшәтли юхуя батыр.
Гой мән башга һава чалым бу сазла,
Бир нәғмә охуюм инчә авазла.
Сәсимдән ушаглар бәлкә оянсын
Әкиләк... Див кәлсин һирсиндән янсын.

(Чыртдан охуюр.)

Чыртдан—Сәсләйир бизи дағлар,
Дурна көзлү булаглар.
Оянын, ай ушаглар!

Сәсләйир бизи чәмән,
Лалә, нәркис, ясәмән.
Оянын, ай ушаглар!

Сәсләйир бизи гушлар,
Дурналар, гарангушлар.
Оянын, ай ушаглар!

(Ушаглар ояныр.)

Чыртдан—Ахыр ки, юхудан оятдым сизи,
Галхын, тез көтүрүн өз шәләнизи.
Гара Див кәлмәмиш әкиләк бурдан,
Йохса кәлсә бизә о вермәз аман.

(Ушаглар шәләсини көтүрәндә Чыртдан онлара көмәк әдир. Ушаглар әвдән чыхырлар. Чыртдан шәләсини, довшан вә түлкүнү көтүрүр, әвдән чыхмаг истәркән Див ичәри кирир. Чыртданы бу һалда көрүб тутуб чувала басыр. Чувалын ағзыны бағлайыр.)

Див—Чыртдан кәләк кәлир Дивә, һа-һа-һа!
Гуртара билмәзсән әлимдән даһа.
Бурда гал әввәлчә, бир очаг гурум.
Сонра сач ичиндә сәни говурум.
Ашырым ләззәтлә букүн һаһарда.

(Див одун йығмаг үчүн чөлә чыхыр. Чыртдан Дивин анасыны алыб чувала басыр, чувалын ағзыны бағлайыр. Өзү исә эвин янындакы йүксәк галая дырмашыр.)

Чыртдан—Сән бир иштаһая бах бу ясарда,
Гудурған, һаһарда ейәчәк мәни.
Сәнә едирәрәм гары нәнәни.

(Див кәлир, очаг яндырыр, сачы очағын үстүнә гоюр. Чувалы сачын ичинә басыр. Сонра көтүрүб тахтын үстүнә гоюр, дишләйиб емәйә башлайыр.)

Див—Нә гәдәр шириндир Чыртданын эти,
Һеч кетмәз ағымдан онун ләззәти.

Чыртдан—Бу азғын гудурған гара Дивә бах,
Ейир нәнәсинин этини ахмаг.

(Див эти гуртарында башыны юхары галдырыр. Чыртданы көрүнчә һейрәтлә дейир.)

Див—Ай Чыртдан, сән ора нечә дырмашдын?
Чувалын ағзыны нә тәһәр ачдын?

Чыртдан—Әввәлчә бычагла чувалы ачдым,
Бир шиши гыздырыб гарныма санчдым.
Дәйирман дашыны бойнума тахдым
Сонра сәрчә кими юхары галхдым.

(Див Чыртданын сөзүнә инаныр, дәйирман дашыны бойнунан тахыр. Шиши гыздырыр гарнына санчыр. Галая дырмашыркән йыхылыр өлүр. Чыртдан галадан ашағы әнир, өз шәләсини көтүрүр, йола дүзәлиркән дейир.)

Чыртдан—Өз чәзана чатдын, Див!
Артыг бу сеһрли эв
Олмаз инсан мәһбәси.
Горхутмаз һеч бир кәси.

Бурдан эсэр күлэклэр,
Этир сачар чичэклэр.
Кечэр көзэл мейранлар,
Учар чэсур тэрланлар.
Бу сэфалы чэмэн, даг
Олар эллэрэ яйлаг.

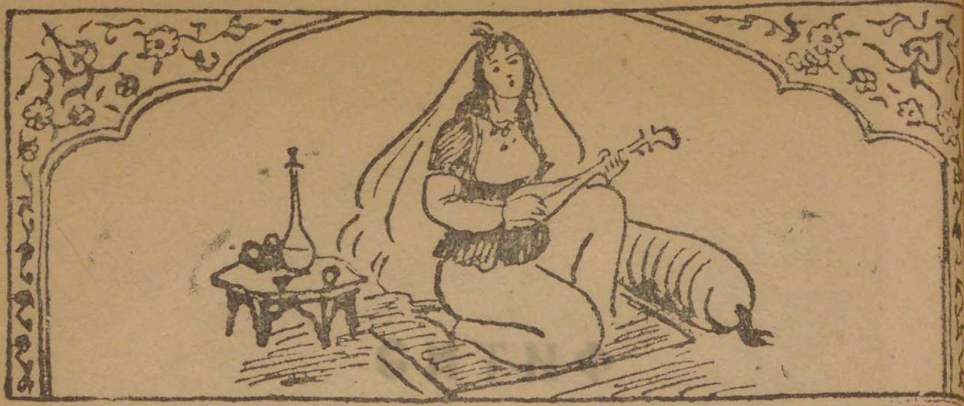
ПАРДА

ФИТНЭ

ИШТИРАК ЭДЭНЛЭР:

1. Бәһрам.
2. Гәһрәман.
3. Нөкәрләр.
4. Тәлхәк.
5. Шаһ.
6. Фитнә.

1 ШӘКИЛ

(Овлаг. Бәһрам, Гәһрәман вә ики нөкәр ат гова-гова кәлир
Көзәл бир ердә даянырлар.)

Бәһрам—Әчәб көзәл овлагдыр,
Һәр ян чәмәндир, бағдыр.
Учур көйдә тәрланлар,
Бах, ваз атыр чейранлар,
Кәлин бурда ов вураг,
Чичәкликдә отураг.
Көзләйәк Фитнә кәлсин,
Чалсын, бир кейф дүзәлсин.

Гәһрәман—Дүздүр, кәлин ов вураг,
Сонра бурда отураг.

(Бир чейран кәлир.)

Бәһрам— (Ону көрүнчә.)

Бах, Гәһрәман пәһливан,
Кәлир көзәл бир чейран.
Гой ону алым нишан,
Гәлбини әдим шан-шан.

(Бәһрам нишан алыр, ову вурур.)

Гәһрәман—Шаһ! Сәнә йүз афәрин!
Вар чох бөйүк һүнәрин.
Охун дәйди чейрана,
Батырды ону гана.

(Нөкәрә.)

Даянма, йүйүр, Һәсән
Чейраны көтүр ердән.

(Нөкәр кедиб чейраны кәтирир. Бәһрам вә Гәһрәман
чейраны әлләриндә сахлайыб диггәтлә бахырлар.)

Бәһрам—Өз арамыздыр, чейран
Яман көкдүр, Гәһрәман.
Һеч белә чейран олмаз,
Ейән әтиндән доймаз.

Нөкәрләр—Башдан аяға яғдыр,
Шаһымыз чох гочагдыр.

(Бу һалда бир марал көрүнүр.)

Гәһрәман—(Бәһрама.)

Шаһым, бах, кәлир марал.
О һүркәмәмиш, нишан ал.

(Бәһрам нишан алыр, вуруб маралы ерә салыр.)

Гәһрәман—Шаһ! Сәнә мин афәрин!
Вар чох бөйүк һүнәрин.
Нә дүзкүн нишан алдын,
Вурдун маралы салдын.

2-чи нөкәр—Гач ону кәтир Гурбан!

(Гурбан гачыр, маралы кәтирир, һамы
диггәтлә марала бахыр.)

Эй шаһ, әлинә гурбан,
Һеч белә марал олмаз,
Ейән әтиндән доймаз.

Бәһрам—Кәлин бурда отураг,
Инди бир кабаб вураг.

(Атдан эниб көзәл бир ердә отурурлар. Очаг гуруб чейра
этиндән кабаб чәкирләр. Бу һалда Фитнә вә Тәлхәк ичәрә
кирир вә шаһа баш әйирләр.)

Тәлхәк—Шаһ, овун яғлы олсун,
Дүшмәнин бағлы олсун.

Бәһрам—Сағ ол, сағ ол, отур Тәлхәк.
Бир аз бизи күлдүр көрәк.

Тәлхәк—(Дүнбәк чалыр, ойная-ойная охуюр.)

Намам һамам ичиндә,
Гәлбир саман ичиндә,
Дәвә дәлләклик әйләр
Көһнә һамам ичиндә.
Милчәк миндик, Күрү кечдик,
Яба илә довға ичдик,
Биз олмушдуг өмрүмүздә
Белә ялан демәмишдик.

(Бәһрам вә янындакылар күлүр.)

Тәлхәк—Сығмаса да бу ағыла
Башланғычдыр бир нағыла.
Инди гулаг асын, тәзә
Нағыл дейим, шаһым, сизә.

(Дүнбәк чала-чала дейир.)

Кечмишдә бир шаһ яшармыш,
Чох ган ичән чанавармыш.
Бу дедийим азғын шаһын,
Бу әхлагы позғун шаһын,
Бығы вармыш шалбан кими,
Гулаглары галхан кими.
Инчидирмиш йохсуллары,
Мәзлумлары, ач гуллары.
Ова чыхыр бу чан алан,

Ону чөлдә санчыр илан.
Чәзасына чатыр залым.

Дүмбәйими мән дә чалым.
Һәр тәрәфә сәс яйылсын,
Ятанлар да бир айылсын.

(Тәлхәк дүмбәк чалыр.)

Бәһрам—Ийнәлидир сөзүн Тәлхәк,
Кәрәк сәнә дәйсин кәтәк!

Тәлхәк—Шаһ сағ олсун, нағылдыр бу,
Кәлмә мәнә гара-горху.

(Шаһ вә янындакылар күлүр.)

Шаһ—Бағышладым сәни букүн,
Кичикмәсин сүр-сүмүйүн.
Бир дә гәләт әйләмә һа!..
Чәрән-пәрән сөйләмә һа!..

Тәлхәк—Көзүм үстә!

(Тәлхәйә.)

Бәһрам— Маяллаг аш!

(Тәлхәк маяллаг ашыр. Нөкәрләр түтәк чалыр.
Тәлхәк ойнайыр.)

Гәһрәман—Шаһ сағ олсун, гой бу көзәл
Охусун бир зәриф гәзәл.
Нәш'ә версин гәлбимизә.

Бәһрам—(Фитнәйә.)

Ай гыз, бир аз оху бизә,

(Фитнә каманча чала-чала охуюр.)

Фитнә—Көнүл, охшайырсан ширә, пәләнкә,
Күндә кириширсән мәнимлә чәнкә,
Ганыны төкәрәм әлимә дүшсән

Көрүм боянасан сән нечэ рэнкэ.
Һаны мәним кими янмыш пәрванэ,
Һаны көнлүм кими дәли-диванэ,
Һәр гурдун, һәр гушун ювасы вардыр,
Тапа билмәйирәм мән бир виранэ.

(Маһны битир.)

Бәһрам—Доғрудан да көзэл охуюр Фитнэ.

Гәһрәман—Онун маһнылары руһ верир мәнэ.
Охумагда тайы йохдур, ялгыздыр,
Һүнәрли, севимли, инчэ бир гыздыр.

Фитнэ—Мәнэ хош кәлмәйир ерсиз тәрифләр,
Мән көстәрмәмишәм бөйүк бир һүнәр,
Көзэл сәс вермишдир мәнэ тәбиәт,
Мән дә охумағы әйләдим сәнәт.
Бурда һүнәр йохдур, бу бир вәрдишдир,
Охумаг олдугча садэ бир ишдир.

(Тәлхәк саггалына әл атыр.)

Тәлхәк—Бах бунун чаны үчүн дүз данышырсан,
(Һамы күлүр. Бу һалда бир чейран көрүнүр.)

Гәһрәман—(Ону көрүнчә.)

Шаһым, бах, шамлыгдан чыхыб бир чейран,
Ох ат әлэ ону торпаға ексан.

Бәһрам—(Чейрана тәрәф бахыр, оху камана гоюр.)

Бу саат көстәрим әлэ бир һүнәр,
Фәләкләр дә мәнэ әһсэн десинләр.

(Буну дейиб оху чейранын гулағына вурур. Чейран аяғы
илә гулағыны гашыйыр. Бәһрам фүрсәт вермәдән ох атыр
чейранын аяғыны гулағына тикир.)

Гәһрәман—Эй шаһ, бу һүнәрин ағыла сығмаз.
Гәләмлә язылыб нағыла сығмаз.
Олмаз бир икиддә бу гүввәт, бу әл,

Бәһрам—(Фитнәдән сөрүшур.)

Сәнин фикрин нәдир буна, ай көзәл?

Фитнэ—Шаһым, көстәрмәдин бөйүк бир һүнәр.
Мәнэ галса бошдур бу афәринләр.
Бурда һүнәр йохдур, бу бир вәрдишдир.
Овчулуг олдугча садэ бир ишдир,
Иши чох көрәндә алышар инсан,
Сәнәт сәнәткара көрүнәр асан.

Бәһрам—(Ачыглы.)

Сәнин сөзләринин йохдур мә'насы,
Мәнэ хор бахырсан, күнаһкар, асы.
Бу саат башыны кәсдирәрәм мән.

1-чи нөкәр—(Әтрафа.)

Нә көрсә инсанлар көрүр дилиндән.

Бәһрам—Мән бурдан кедирәм, икид Гәһрәман,
Бу гудурган гыза вермәзсән аман.
Онун дик башыны кәсиб бәдәндән
Вәһши һейванлара атарсан һәмән.
Сонра көйнәйини батырыб гана.
Кәтириб верәрсән сарайда мана.

Фитнэ—Падшаһым, рәһм әлэ.
Вермә өмрүмү селә.

Бәһрам—Дәйишмәз һеч заман вердийим гәрар,
Кәрәк чәзасына чатсын күнаһкар.

(Бәһрам вә нөкәрләр чыхыр. Гәһрәман Фитнәйә)

Көзәл гыз дилиндән чәкирсән бәла,

Фитнэ—Өмрүмдә ялтаглыг билмәрәм әсла,
Бәһрамын чәзасы олса да кәскин.
Ялтаг инсанлара бәсләйирәм кин.

Гәһрәман—Одур ки, кәсилир башын бәдәндән,
Бир күл айрылачаг инди чәмәндән.

Фитнэ—Йох, мэни өлдүрө билмэзсэн, инан,
Нэ гэдэр чанымда чан вар, пәһливан,
Ону билкинэн ки, тәслим олмарам,
Сәнинлә дөйүшә, вуруша варам.

Гәһрәман—Инди ки, эләдир, тут кәлди хәнчәр,
(*Мусиги.*)

(Хәнчәрини чәкиб Фитнәни вурмаг истәйир. Фитнә хәнчәри онун әлиндән алыр, бир тәрәфә атыр. Күләширләр. Хейли күләшдикдән сонра Фитнә Гәһрәманы йыхыр, онун башыны кәсмәк истәйир.)

Гәһрәман—Кәл мэни өлдүрмә, ай көзәл дилбәр,
Гәләт әйләмишәм күнаһымдан кеч,
Бир дә белә иши әйләмәрәм һеч.

Фитнә—Сәни бирчә шәртлә бағышларам мән,
Анд ич ки, нә десәм мәним сөзүмдән
Чыхмазсан дүняда өмрүн олдугча,
Мәним һәр әмрими санарсан уча.

Гәһрәман—Анд олсун күнәшә, анд олсун ая,
Анд олсун бу көзәл ишыг дүняя,
Анд олсун көйләрә өмрүм олдугча
Сәнин һәр әмрини санарам уча.

Фитнә—Азадсан,
(Көйнәйини чыхарыб она верир.)

Ал буну булашдыр гана!
Шаһ сәни көзләйир, апар вер она.
Сөйлә ки, әмриниз еринә етди,
Фитнә бу дүняны тәрк әдиб кетди.
Анчаг сөзү элә де ки, инансын,
Гой мэни Бәһрам шаһ мәһв олмуш сансын.
О Бәһрамса әкәр, мән дә Фитнәйәм.
Бир заман биләр ки, мән кимәм, нәйәм.

Гәһрәман—Баш үстә, дүняда өмрүм олдугча,
Сәнин һәр әмрини санарам уча.

ПӘРДӘ

II ШӘКИЛ

(Гырх пилләли бир гәср. Гәсрин гаршысында бир бахча вар.
Баһар заманыдыр. Бахчанын гаршысында Фитнә даяныб дейир.)

Фитнә—Бәһрам мэни өлмүш санды.
Гәһрәмана о инанды,
Кәлдим бурда дөрд ил галдым,
Гәср тикдим, бузов алдым.
Һәр күн ону чийнимдә мән
Чыхартдым бу пилләләрдән,
Инди олуб бузов инәк,
Бах енә дә әввәлки тәк
Ону бузов санырам мән.
Чыхардырам пилләләрдән...

(Кәлир халыны тохумаға башлайыр. Халынын үстүндә бир гадын бөйүк бир инәйи чийнинә алыб, гырх пилләдән юхары чыхарыр. Гадын ийирминчи пилләдәдир. Фитнә халыны тохуюб гуртармаг үзрәдир. О, халы тохуя-тохуя нәғмә охуюр.)

Фитнә—Көзәл баһар, көзәл баһар,
Севинчисән көнүлләрин.
Сәһәр-сәһәр әтир сачыр
Севимли инчә күлләрин.
Көзәл баһар кәлинчә сән,
Ачар бәнәфшә, ясәмән,
Ахар сулар шырыл-шырыл,
Яшыл кейәр чайыр, чәмән.

(Бу һалда Гәһрәман ичәри кирир. Фитнәйә)

Гәһрәман—Дейәсэн, ишини гуртарырсан сән?
Маһны охуюрсан енә дә шән-шән.

Фитнә—Һәр иш көрүлүбдүр, бир шей галыб бах
Кедиб Бәһрам шаһы гонаг чағырмаг.
Сәнин бойнундадыр о да Гәһрәман.

Гәһрәман—Һазырам йолунда кечмәйә чандан.
Бу саат кедәрәм.

Фитнә— Тез кет, бош кәлмә.
Башга сөз данышма орда бир кәлмә!
(Гәһрәман чыхыр.)

Фитнә—Гой чағырым чейраны,
Түлкүнү, ағ довшаны,
Дәчәл ойнаг меймуну
Кәлсин есин емини.
(Чағырыр.)

Түлкү кәл,
Чейран кәл,
Меймун кәл,
Довшан кәл.

(Һейванлар кәлир, Фитнә онлара ем верир. Һейванлар ем ейир. Бу һалда Бәһрам, Гәһрәман, Гурбан вә бир гыз ичәри кирир. Фитнә ишарә эдир, һейванлар ерләринә кедирләр.)

Бәһрам—Нә сәфалы ердир бу,
Ахыр күмүш кими су.
Ачылыб зәриф, көйчәк
Ярашыглы күл, чичәк.
Чалынсын сәдәфли саз,
Бурда әйләнәк бир аз.

(Гурбан саз чалыр, гыз ойнайыр. Оюн бир аз давам әтдикдән сонра)

Фитнә—Изин версә шаһ әкәр,
Мәним достларым кәләр,
Саз чаллам бир аз ойнар.

Бәһрам—Чағыр кәлсин, изин вар.

Фитнә—(Охуя-охуя һейванлары чағырыр.)

Довшан, довшан, а довшан,
Кәл бир аз ойна довшан.

(Довшан кәлир ойнайыр.)

Түлкү, түлкү, а түлкү,
Кәл бир аз ойна, түлкү.

(Түлкү кәлир ойнайыр.)

Чейран, чейран, а чейран,
Кәл бир аз ойна, чейран.

(Чейран кәлир ойнайыр.)

Меймун, меймун, а меймун,
Кәл чыхар бир аз оюн.

(Меймун кәлир, оюн чыхарыр. Һамыны күлдүрүр. Бәһрам шаһын көзү инәк чәкилмиш халчая саташыр.)

Бәһрам—Халчанын үстүндә әчәб шәкил вар,
Нә көзәл яратмыш ону сәнәткар.
Чийнинә алыбдыр бир гадын инәк,
Чыхыр пилләләрден о бир аслан тәк.
Шәксиз бу хәялдыр, дейил һәгигәт,
Һеч вахт гадынларда олмаз бу гүввәт.

Фитнә—Хейир, хәял дейил, бу олан ишдир,
Бурда чәтинлик йох, бу бир вәрдишдир.
Һәр иши чох көрсә инсан өйрәнәр,
Бурда мән көрмүрәм чох бөйүк һүнәр.
Истәрсән бу иши бачаррам мән дә.

Бәһрам—(Күлүр.)

Олмаз белә гүввәт, белә күч сәндә.
Ловғалыг әләмә бунча, ай көзәл!

Фитнә—Мән ловға дейиләм

(Үзүнү о тәрәфә тутур.)

Инәйим кәл-кәл!

(Сары бир инәк кәлир. Фитнә инәйи чийнинә алыр. Гырх пилләдән юхары галхыр. Сонра ашағы әниб инәйи ерә гюр. Бәһрам вә янындакылар бу ишә һейран галырлар.)

Бәһрам—Эй көзәл, көстәрдин чох бөйүк һүнәр
Мәнчә гадын дейил, сән бир нәрсән, нә

Фитнә—Бу һүнәр дейилдир, чох асан ишдир,
Бунда чәтинлик йох, бу бир вәрдишди
Сәнәт сәнәткара көрүнәр асан.

Бәһрам—Фитнә дә демишди буну бир заман.
Онун сөзләринә инанмадым мән,
Башыны кәсдирдим дәрһал бәдәндән
Йәгин галдырарам инәйи мән дә.

Фитнә—Элә бир һүнәри көрмүрәм сәндә.

(Бәһрам инәйи галдырмаг истәйир, күчү чатмыр, йых
лыб галыр, ғышгырыр.)

Бәһрам—Эзилдим, эзилдим, өлдүм, ай аман,
Етиш көмәйимә икид Гәһрәман.

Фитнә—Шаһым, сәндә ки, вар чох бөйүк һүнәр
Өзүнү хилас эт, күчүнү көстәр.

Бәһрам—Күч иши дейилдир, һалым мүдһишди

Фитнә—Көрүрсән ловғалыг нә яман ишдир?
Сән Бәһрамсан әкәр, мән дә Фитнәйә
Инди биләрсән ки, мән кимәм, нәйәм.

ПӘРДӘ

ГЫЗЫЛ ХОРУЗ

(Мәзмуну Пушкиндән алынмышдыр.)

ИШТИРАК ЭДӘНЛӘР:

1. Падшаһ.
2. Мүнәччим.
3. Бөйүк шаһзадә.
4. Кичик шаһзадә.
5. Вәзир.
6. Ифритә.
7. Шир вә пәләнк.
8. Падшаһын адамлары.

І ШӘКИЛ

(Падшаһ сарайы. Падшаһ гәм дәрәсына батмыш бир һалда тахт үзәриндә отурмушдур. Әтрафында сарай адамлары. Падшаһ үзүнү вәзирә тутуб дейир.)

Падшаһ—Гүссә, кәдәр мәни эзир,
Буна элач элә, вәзир.
Элдән кедир тачым-тахтым.
Артыг ятмыш мәним бахтым.
Тале күлүр яғылара,
Дүшмән вермир һәрбә ара.
Каһ шәргдән, каһ гәрбдән кәлир,
Гәлбими бу кәдәр дәлир.
Сахладығым гошун-ләшкәр,
Көстәрсә дә бөйүк һүнәр,
Лакин енә кетмир ишим,
Дүшмәнләрә батмыш дишим.
Вәзир тәдбир!

Вәзир— Шаһ сағ олсун!
Һәр зәфәри бир дағ олсун.
Вардыр яхшы бир мүнәччим
Чох биликли, бөйүк нәдим.
Мәнчә гоча һөкмдара
О эйләйә биләр чара.

Падшаһ—Бу фикрини чох бәйәндим.
Сарайыма кәлсин нәдим.

(Вәзир чыхыр. Падшаһ ә'яндан биринә үзүнү тутуб дейир.)

Падшаһ—Чағыр, чалғычы кәлсин,
Бурда мәчлис дүзәлсин.

(Ә'ян чыхыр, бир аз сонра чалғычыларла бәрабәр ичәри кирир.)

Падшаһ—Чалынсын бир шән һава
Дәрдимә олсун дава.

(Чалғычылар көзәл бир һава чалырлар. Мусиги гуртаранда мүнәччим ичәри кириб баш әйир.)

Мүнәччим—Шаһ сағ олсун, нә әмрин вар?

(Падшаһ аһ-зар илә дейир.)

Падшаһ—Дүня мәнә олубдур дар!
Бәрк сыхылыр гәлбим, чаным,
Дүшмән гоймур раһатланым.
Нә гәдәр дә олса ордум
Талан олур енә юрдум.
Башым чыхмыш нә фитнәдир.
Сөйлә, буна сәбәб нәдир?

Мүнәччим—Сәбәб будур, ай һөкмдар,
Кәнчлийиндә мейданы дар
Эләмишдин гоншулара,
Һеч вермирдин һәрбә ара.
Инди һәммин дүшмәнләрин
Гоймур раһат галсын ерин.
Лакин горхма, әй һөкмран!
Һәр дәрдә тапылар дәрман!

(Мүнәччим торбасындан бир Гызыл хоруз чыхарыб падшаһа верәрәк дейир.)

Мүнәччим—Бу хорuzu тах бир милә,
Һеч кәс сәнә гурмаз һийлә.
Ара сакит олан заман

Хоруз бахар һейран-һейран.
Лакин гоншу өлкэләрдән
Сәнә һүчүм олса бирдән,
Гуш бир анда иши анлар
Ганад чалар, бәркдән банлар.

Падшаһ—Бөйүк һәким, тәшәккүрләр!
Иш дүзәлсә, дағлар гәдәр
Гызыл, гаш-даш веррәм сәнә,
Көнлүндән нә кечсә... мәнә
Десән, сөзүн дүшмәз ерә.

Вәзир—Гиймәт верир шаһ һүнәрә.

Падшаһ—Кедәк, бөйүк тәнтәнәйлә
Бу хорuzu тахаг милә.
Көрәк тале нә көстәрәр:
Кәдәр верәр, шадлыг верәр.

(Падшаһ вә сарайдакылар чыхырлар.)

II ШӘКИЛ

(Көзәл бир чәмән, падшаһ, шаһзадәләр, ә'янар даяны
бир шир илә пәләнкин дөйүшмәсинә тамаша эдирләр. Би
аз сонра шир вә пәләнк айрылырлар. Падшаһ оғуллары
дейир.)

Падшаһ—Әй эзиз өмрүмүн мейвәси, бары,
Бу гоча атанын мәрд оғуллары,
Сиз дә ат ойнадын, гылынч ойнадын,
Хош олур һүнәри икид өвладын.
Бәнзәйин пәләнкә, мәғрур аслана,
Бу кениш мейданда кәлин чөвлана.

Бөйүк шәһзадә—Мән һазырам, атачан!

Кичик шаһзадә—Мән дә! Бу мәрд, бу мейдан.

(Шаһзадәләр ата миниб гылынч вә низә илә мешг эдир
ләр, бу һалда бир пәһливан ичәри кирир, баш әйиб дейир.)

Пәһливан—Гызыл хоруз ганад чалыр,
Бәрк банлайыр, сәс учалыр.

Тәшвишдәдир пайтахтымыз,
Дөнүб санкы кәч бахтымыз.

(Падшаһ чыхыр һүндүр бир ердән бахыр. Гызыл хору-
зун шәргә тәрәф дөндүйүнү вә ганад чалдығыны көрүр.
Үзүнү әтрафындакылар тутур.)

Падшаһ—Даянмайын пәһливанлар,
Тез йолланып көрүн нә вар.

Бөйүк Шаһзадә—Ичазә версәниз әкәр,
Мән тәк кедиб билим хәбәр.

Падшаһ—Оғлум, йоллан, сағлыгла кәл.
(Шаһзадә кедир.)

Падшаһ—Аһ, баш верди енә әнкәл.
Раһәт идик биз бир заман,
Залым фәләк вермир аман.
Оғлуму да салдым фелә.

(Пәһливан ичәри кирир, падшаһа баш әйиб дейир.)

Пәһливан—Падшаһымыз, хоруз енә
Бәрк банлайыр дөнә-дөнә.

Падшаһ—Тез атлансын гошун, ләшкәр,
Кетсин ишдән тутсун хәбәр!

(Кичик шаһзадә дейир.)

Кичик шаһзадә—Гошун лазым дейил, ата,
Бу дәгигә миниб ата
Кедиб иши өйрәнәрәм,
Билирсән ки, икид нәрәм.

Падшаһ—Билирәм, кет, эзиз оғлум.
(Кичик шаһзадә ата минир.)

Шаһзадә—Ата, сағ ол!

Падшаһ— Уғурлу йол.
(Оғлан кедир.)

Падшаһ—Күн батыр яваш-яваш,
Кедәк сарая бир баш.

(Падшаһ вә янындакылар кетмәк истәркән Пәһливан кәлир.)

Пәһливан—Енә хоруз ганад чалыр,
Дәһшәтли бир сәс учалыр,
Халгы басыб бөйүк горху.

Падшаһ—Аһ, көрәсэн нә ишдир бу?
Оғланларым һарда галды?
Йохса онлар дарда галды.
Чәтинликдә дүшдү бәндә,
Һәйәчан вар санкы мәндә.
Вәзир-вәкил, тез атланын!
Гартал кими ганатланын!

III ШӘКИЛ

(Дик бир дағ, көзәл чичәклик ичәрисиндә ипәк чадыр гурулмушдур. Ифритә бир шир илә даянымшдыр. Ифритә ширә дейир.)

Ифритә—Аслан, һазыр даян, бу ан
Кәләчәк бир мәрд гәһрәман.
Йых, парчала о инсаны,
Гой чәмәндә ахсын ганы.
Гыз шәклинә кирим мән дә
Һазыр дурум бу чәмәндә.

(Бөйүк шаһзадә кәлир. Чадыра янашыр вә һүндүрдән сорушур.)

Шаһзадә—Ипәк чадырда ким вар!

(Ифритә көзәл бир гыз шәклиндә чадырдан чыхыб дейир.)

Ифритә—Мән!

Шаһзадә—Бурда галмаг олар?

Ифритә—Олар, буюр эн атындан!

Чәмән, чадыр сәнә гурбан.

(Оғлан атдан әнмәк истәркән аслан гәфилдән онун үс-түнә атылыр. Шаһзадәни парчалайыр. Бу һалда кичик шаһзадә кәлир. Гылынчла асланы өлдүрүр. Ифритә архадан бир ох вурур. Кичик шаһзадә атдан ерә йыхылыб өлүр. Шаһзадәләрин саһибсиз галан атлары чөлә гачыр. Узагдан падшаһ өз адамларилә көрүнүр. Ифритә чадыра кирир. Падшаһ атлыларла бәрабәр бир ағачын гаршысында даяныр.)

Падшаһ—Букүн сәккиз күндүр ки, дүз
Ат чапырыг кечә-күндүз.
Нә йол үстә ордукаһ вар,
Нә бир чадыр, нә дә мөзар.

Вәзир—Көрүнүр бир гара көлкә,
Бир аз да ат сүрәк, бәлкә
Ордан хәбәр өйрәндик биз,
Бош кечмәсин сәфәримиз.

Падшаһ—Кедәк!

(Падшаһ вә янындакылар атларыны сүрүр, чадыра яхынлашырлар.)

Падшаһ— Ипәк чадыра бах,
Бу саһибсиз олмаячаг.

(Падшаһ вә янындакылар атдан әнир, чадыра тәрәф кәдәндә шаһзадәләрин мәһв олдуғуну көрүрләр. Падшаһ аһзар эләйир.)

Падшаһ—Өмрүм, күнүм олсун гара,
Шаһинләрим дүшүб тора.
Дәрддән яныр дәли көнлүм
Сон күнүмдүр, кәлир өлүм!

Вәзир—Сәнә кәдәр нә ярашар!

(Чадырдан көзәл бир гыз чыхыр. Падшаһ ону көрүнчә ағлы башындан чыхыр. Гыз падшаһа салам вериб дейир.)

Гыз—Хош кәлмисән, эй һөкмдар!
Бурда раһатланын бир аз,
Бу чәмәндән кечмәк олмаз.

Бүлбүллэрин нэгмэсіндэн,
Ахар суюн хош сэсіндэн
Гэлб ачылыр.

Падшаһ— Көзэл пәри,
Сән ачырсан көнүлләри,
Нә лаләләр, ясәмәнләр,
Нә ал күллү хош чәмәнләр
Көзәлликдә сәнчә дейил,
Сәнин кими инчә дейил.
Талеимиз олду парлаг
Букүн кәлдик сәнә гонаг.

(Вәзир әтрафа)

Вәзир— Күнәш көрчәк кечәгушу,
Нечә кедәр ағлы, һушу,
Элә кетди һөкмдарын
Һушу; өлмүш оғулларын
Чәкмир даһа о гәмини,
Унутмушдур матәмини.

(Гыз, падшаһ вә ә'янар чадыра кирирләр. Гыз падшаһы
гызыл тахт үстүндә әйләшдирир. Мәчлисә шәраб вә емәк
кәтирир. Шәрабы гәдәһә төкүрләр. Гыз гәдәһи галдырыб
дейир.)

Гыз— Ичәк шаһын сағлығына!

(Һамы гәдәһләри галдырыр вә дейир.)

Ичәк шаһын сағлығына!
(Падшаһын көзү дивардакы саза саташыб гыза дейир.)

Падшаһ— Ай гыз, зәриф сазыны ал!
Бизә көзәл бир маһны чал.

(Гыз енә гәдәһләри долдурур.)

Гыз— Ичәк, гой дүзәлсин азачыг һалым!
Сонра һөкмдарчын көзәл шей чалым.

(Гәдәһләри долдуруб галдырырлар.)

Падшаһ— Сәнин сағлығына, әй севимли гыз,
Шәфәгләр ичиндә парлаян улдуз.

(Ичирләр. Гыз бир гәдәһ дә долдурур.)

Гыз— Көтүрүн буну да ичәк үч олсун,
Падшаһ дүшмәнинин көзү пуч олсун.

(Ичирләр. Гыз сазы көтүрүб чалыр.)

Падшаһ— Чалдығын инчә саздан,
Охудуғун аваздан
Һәдсиз зөвг алдым, ай гыз!
Кәл бурда галма ялгыз.
Кедәк бизим шәһәрә,
Сәнин кими дилбәрә
Шаһанә сарай кәрәк.

Гыз— Мән бурда дейиләм тәк,
Мәғрур уча дағларын
Башындакы тәрланлар,
Дөшүндәки асланлар,
Олмуш достум, һәмдәмим,
Йохдур бир дәрдим, гәмим.

Падшаһ— Ай гыз, чох әйләмә наз
Сәни тәк гоймаг олмаз
Ейәр сәни чанавар,
Кедәк бурда горху вар.

Гыз— Гурд нәдир, мән пәләнкдән,
Әждаһадан, нәһәнкдән,
Ширдән горхмарам белә.

Падшаһ— Гыз, бу чәсарәтинлә
Мәни әйләдин һейран.
Гоймарам бурда бир ан
Сән өмүр сүрәсэн тәк.
Дур мин ата, тез кедәк!

Гыз—Шэртим вар эй һөкмдар!

Вэзир—Бу гызда бир һийлэ вар.

Падшаһ—Шэртин нэдир?

Гыз— Кэрэк сән
Мәнэ көнүл верэсэн,
Гэлбин шикарым олсун!
Пэрэстишкарым олсун!

(Вэзир этрафа)

Вэзир—Гыз я чиндир, я шейтан.
Бир хэта кэлэр бундан.

Падшаһ—Сэниндир бу дәли көнлүм.
Сәнсиз мәнэ хошдур өлүм.

(Мүнэччим Гызыл хоруз илэ ичэри кирир. Гызы көрчөк хоруз һэрлэнир, ганад чалыб банлайыр. Падшаһ буну һисс этмир.)

Мүнэччим—Шаһым, фикрә далмысан.
Нечин һейран галмысан?
Фэлакәт вар, мөһкәм дур.
Бу чадукәр гызы вур.

Падшаһ—Бош данышма, ай гоча!

Гыз—Шаһа дейил тай гоча!
Бура һардан кэлмишдир.
Бу нэ гәрибә ишдир.

Мүнэччим—Шаһым, сән кәл сөзә бах
Бу гаршындакы алчаг
Гырыб оғланларыны,
Сэнин өмүр барыны.

Гыз—Мәнэ бу гоча шейтан
Атыр көр нечә бөһтан.

(Мүнэччим гыза дейир.)

Мүнэччим—Шейтан сәнсэн, фитнәкар
Гэлбиндә мин һийлэ вар.

(Мүнэччим падшаһа дейир.)

Мүнэччим—Шаһым, сөзүмү динлә,
Унутма ки, мәнимлә,
Мөһкәм шэрт бағламышдын,
О заман ағламышдын
Гаршымда ушаг кими.
Мән сәнэ бир дағ кими
Арха олмушдум

Падшаһ— Чәкил!

Ерсиз сөз кэрэк дейил.
Бош-бош данышма бунча.
Чых кет бурдан, ай гоча,
Олма мәнимчин әнкәл
Тутмасын сәни әчәл.

Мүнэччим—Шаһым, айыл гәфләтдән!
Бөйүк бәла көрәрсән.
Өлдүр бу чадукәри,
Дәйәр сәнэ зәрәри.
Я да вер ону мәнэ.
Анд ичиб дөнә-дөнә,
Демишдин ки, сөзүндән
Чыхмарам һеч заман мән.

Падшаһ—Өз һәддини лап ашырсан,
Сән тәпамә дырмашырсан.
Доғрудур, илк көрүшәркән
Сәнэ вәдә вермишдим мән.
Сәһнәд вар һәр ишдә анчаг,
Гоча, ерсиз фикри бурах!
Мәндән истә пул, вилайәт,
Шаһанә ат, гызыл, сәрвәт.

Мүнэччим—Мәнэ лазым дейил дөвләт,
Гызы өлдүр һәлә-һәлбәт.

(Падшаһ гәзәблэнир.)

Падшаһ—Сән мәнимлә әдирсэн бәһс,
Шаһларла бәһс этмәк әбәс!

(Падшаһ элиндәки гызыл әсаны гочанын башына вурмаг истәркән Гызыл хоруз падшаһын дөшүндән бир димдик вурур. Падшаһ ерә дәйир: чаны чыхыр. Гыз севинчлә чашурдашыр.)

Гыз—Шаһ мәһв олду һа-һа-һа-һа!

(Гызыл хоруз гызын да алнындан бир димдик вурур, гыз ерә дәйир, чаны чыхыр.)

Мүнәччим—Падшаһ тәк гудурғана,
Азғын, залым инсана,
Яхшылыг этсә һәр кәс
Олар зәһмәти әбәс.
Бу азғын чадукәри
О санырды бир пәри.
Билмирди бу һийләкәр
Дүняя верир зәрәр.
Вардыр бунун дивләри
Йыхыб бир чох әвләри.

(Ифритәни кәстәрәрәк.)

Бир заман бу ифритә,
Дөнмүшдү гудуз итә.
Һәр кедәни гапырды,
Карванлары чапырды.
Инди өлүб һейвәрә,
Чәмдәйи дүшүб ерә.
Гурд-гуш ейәчәк ону,
Залымын будур сону.

ПӘРДӘ

ШАХТА БАБАНЫН ИКИДЛИЙИ

ИШТИРАК ЭДӘНЛӘР:

1. Шахта баба.
2. Мишка (*айы баласы, кукла*).
3. Гурд.
4. Чаггал.
5. Түлкү.
6. Ушаглар.
7. Ушаг бағчасы мүдирәси.

1 ШӘКИЛ

(Сых бир мешә. Яшыл күкнар үзәринә гушлар гонуб охуюр.
Бир аз о тәрәфдә гурд, чаггал вә түлкү көрүнүр.)

Гурд—Сизи мәсләһәтә чағырмышам мән...
Ачыннан дүшмүшәм мән әлдән, дилдән.
Әлимә кечмәйир һеч гоюн, гузу...
Яндырыр гәлбими вәһши бир арзу.
Шахта да бу яндан кәлир дағ кими,
Һәр голу сарсылмаз бир будаг кими.
Дилләрдә дастандыр гүввәти, күчү,
Вардыр парылдаян алмаз гылынчы.
О туфан гопарса союяр һава,
Донарыг биз, чыха билмәрик ова.
Шахтаны тәдбирлә батырсаг гана,
Һаким кәсиләрик биз дөрд бир яна.

Чаггал—Гурд буну дүз дейир, мәһв олса шахта
Гулдурлуг әләйиб мешәдә, дағда
Бөйүк гәнимәтләр газанарыг биз,
Ейиб исти ердә узанарыг биз.
Кейфимиз көкәләр, гарнымыз дояр,
Яғлы тикә олар бизә чейранлар.

Түлкү—Бунларын һамысы дүз сөздүр... Анчаг
Шахта баба дейил оюн-оюнчаг.
Оғул истәйир ки, бир кәләк гурсун,
Шахтая шиддәтли зәрбәләр вурсун.

Гурд—Сәндән яхшы оғул... шейтанлар белә,
Гурдуғун һийләдән дүшәр әнкәлә.
Сейранкаһын олуб бу чаһан мүлкү,
Әл дейир адына һийләкәр түлкү.
Кәзиб долашырсан бүтүн һәр ери,
Талайыб чапырсан кәнди, шәһәри.
Нә чүчә гоюрсан, нә хоруз, бечә...
Бу иши сән яхшы көрәрсән мәнчә.

Түлкү—Дүздүр, вардыр һүнәрим,
Чох сәһирли ишләрим.
Мәшһурам мән чаһанда,
Анчаг белә мейданда
Иш көрә билмәрәм тәк,
Көмәйим олсун кәрәк.

(Гурд чаггалы көстәриб дейир.)

Гурд—Түлкү, ачизләр горхар!
Белә икид достун вар,
Олсан онунла йолдаш
Гоймазсан даш үстә даш.
Дағыдарсан дүняны,
Сәнә икид тай һаны?..

Чаггал—Гурд гардаш дүз дейир, бир ан ичиндә
Дүняны йыхарыг туфан ичиндә.
Бизим гаршымыза чыхан тапылмаз,
Күчлү пәнчәмизи сыхан тапылмаз.
Дурма кәл башлаяг ишә бу күндән,
Сәнә ән гүввәтли көмәкчийәм мән.

Түлкү—Сәнин көмәйинлә баш тутар бу иш,
Артыг мән әтмирәм һеч шейдән тәшвиш.

Гурд—Кедин, гәһрәманлар, көстәрин һүнәр,
Чырпынын, вурушун, газанын зәфәр.

(Чаггал вә түлкү мешәнин о бири тәрәфинә йолланырлар. Шахта баба кәлир. О дүм ағ кейиниб, элиндә ағ әсасы, белиндә алмаз гылынчы вар. Шахта баба күкнара яхынлашыр. Онун яшыл ярпаглары алтында даяныб дейир.)

Шахта баба—Ашмышам чох тәпәләрден.
Ағ көпүклү ләпәләрден,
Долашмышам дүзләр, чөлләр,
Занбаг рәнкли дәрин көлләр.
Сейр әтмишәм узаглары,
Инди көрпә ушаглары
Көрәчәйәм севинчлә мән,
Бош дөнмәйим сәфәримдән.
Кәлир ени ил, ени ай,
Ушагларчын апарым пай.
Бах бурда бир көй күкнар вар,
Әчәб яхшы төһфә олар!
Ону кәсим пай апарым.
Гөй севинсин балаларым.

(Шахта баба ағачы кәсмәклә мәшгул олур. Түлкү илә чаггал она яхынлашыр. Түлкү чаггалы алдатмаг мәгсәдилә дейир.)

Түлкү—Бизә Шахта баба раст кәлиб бурда,
Мән гачым тез хәбәр апарым гурда.
Сән даян, Шахтаны көздән гойма һа!
Әкилсә о, әлә кечмәз бир даһа.

Чаггал—Ай түлкү, Гурд бизә тапшырыг верди:
Икимизи биркә бура көндәрди.
Вурушаг, чарпышаг, газанаг зәфәр,
Кәлмәйи мәсләһәт билсәйди әкәр
Өзү дә кәләрди.

Түлкү— Йох, йох, а чаггал!
Мәсләһәт башгадыр, әтмә хам хәял.

Мәним сөзләримә гулаг ас, даян...
Кедиб гайытмағым чәкмәз бирчә ан.

(Түлкү бу сөзләри дейиб әкилир, бир колун дибиндә кизләниб дурур. Шахта баба күкнары кәсир, дөнүб архая бахынча чаггалы көрүр.)

Шахта баба—Чаггал, хош көрмүшүк сәни,
Кәзиб чөлү, көй мешәни,
Довшанлары ейән сәнсэн,
Мәнәм-мәнәм дейән сәнсэн.
Яхшы ердә кечдин әлә,
Сәни бурда бир дәһшәтлә
Өлдүрәрәм индичә мән.
Гарлар олар сәнә кәфән.

Чаггал—Икид чаггал горхан дейил,
Мәни таны, һәддини бил.
Гүввәтлидир пәнчәләрим,
Вар дөйүшдә чох һүнәрим.
Гурд гардаш да көмәйимдир,
Ики көзүм, бәбәйимдир.
Бу саатда кәләр чыхар,
Бир вурушда сәни йыхар.

Шахта баба—Чаггал, ловғаланма чох,
Гурддан мәним горхум йох.
Алмаз кими гылынчым,
Сачыр алов, гығылчым.

(Шахта баба алмаз гылынчыны чәкир. Чаггала дейир.)

Кәл савашаг бу мейдан,
Бу гылынч, бу да галхан.

(Чаггал Шахта бабая һүчүм әдир, Шахта баба ону алмаз гылынчы илә вуруб әзир. Яшыл күкнары көтүрүб йола дүзәлир. Түлкү колун далындан чыхыр, чаггалын башынын үстүнү кәсир.)

Салмышды гурд ләлә ишимә дүйүн,
Түлкү—Өзүмү өлүмдән гуртардым букүн.

Ғийлэкәр түлкүйәм бир тәдбир төкдүм,
Бу ахмаг чаггалын башыны әкдим.
Ғәләлик ләззәтлә ейәрәм ону,
Көрәк нә олачаг ишләрин сону.

(Түлкү чаггалын этини емәйә башлайыр, ейиб доюр. Узагдан гурд көрүнүр. Түлкү тез өзүнү бир тәрәфә чәкиб гуйруғуну товламаға башлайыр. Гурд түлкүйә яхынлашыр.)

Гурд—Түлкү, сөйлә көрәк нә вар?
Нечә кечди вурүшмалар?
Бәс гәһрәман чаггал ханы?

Түлкү—О гүввәтли пәһливаны
Шахта әзди вурүшүркән,
Күчлә яха гуртардым мән.

Гурд—Достумуз чаггалы өлдүрдү Шахта.
Демәк, сән дә дурдун бахдын узагда.

Түлкү—Йох...Горхулу туфанда
Вурушдум мән мейданда.
Көстәрдим пәһливанлыг,
Икидлик, гәһрәманлыг.
Сонра бәрк күләк әсди,
Шахта күкнары кәсди.
Апарды ушагларчың,
Балача гочагларчың.

Гурд—Инди ки, беләдир, түлкү, кәл кедәк!
Шәһәрдә Шахтаны тутаг, мәнв әдәк.
Орда башга ов да кечириб әлә
Ғайыдыб кәләрик бөйүк зәфәрлә.

Түлкү—Әмринә һазырам сәнин, гурд гардаш,
Анчаг горхурам ки, иш тутмасын баш.

Гурд—Данышма ахмаг-ахмаг.
Түлкү, кәл олма горхаг.
(Түлкү гурд илә кедир.)

И ШӘКИЛ

(Ушаг бағчасы. Шахта баба ичәри кирир. Ушаглар ону көрүнчә севинирләр.)

Шахта баба—Салам, әй севимли әзиз ушаглар!
Ғәлби күнәш кими тәмиз ушаглар!

Ушаглар—Хош көрдүк, хош көрдүк, меһрибан баба,
Күлүр, сән кәләндә бизим әл-оба.
Сәни гаршылайыр һамы севинчлә,
Де көрәк сәфәрин һардандыр белә?

Шахта баба—Ашмышам чох тәпәләри,
Дәниздәки ләпәләри,
Долашмышам дүзләр, чөлләр,
Занбаг рәнкли дәрин көлләр.
Кечмишәм сых мешәләрдән,
Кәлирәм чох узаг ердән.
Кәтирмишәм сизә совгат,
Кәлин гураг көзәл бүсәт.

(Шахта баба күкнары ачыб ушаглара көстәрир. Ушаглар севинчлә атылыб дүшүрләр.)

Ушаглар—Нә көзәлдир яшыл күкнар,
Парлаг-парлаг улдузу вар.
Будағындан асылмышдыр
Инчә, зәриф оюнчаглар.

Шахта баба—Бу күкнары мешәдән
Кәсмишәм сизинчин мән.
Ени илдир, севинчлә
Верин, достлар, әл-әлә.
Шән бир маһны дейәк биз.
Далғалансын гәлбиниз.

(Ушаглар күкнар маһнысы охуюр. Гурд илә түлкү ичәри кирир.)

Гурд—Боз гурдам, боз гурд,
Кәскин дишим вар.

Элимдэн зардыр
Гоюн, гузулар.
Яғлы тоғлулар
Мәним емимдир
Һүнәрли чаггал
Доғма әмимдир.
Дейирләр ону
Өлдүрмүсән сән.
Чан гуртармазсан
Инди элимдән.
Кәл чых савашаг
Биз бу мейданда.
Парчалайым мән
Сәни бир анда.
Кәлсин дөйүшә
Көпәкләр, итләр,
Көрсүн күчүмү
Букүн икитләр.

Шахта баба—Сәс-күй салма, гурд,
Бу эл, оба, юрд
Сәс-күйә бахмаз,
Боз гурддан горхмаз.
Мән чума-чума
Кечсәм һүчума,
Мин гурд йыхарам,
Галиб чыхарам.
Алмаз гылынчым
Сачыр гығылчым.

(Шахта баба гылынчыны чәкмәк истәйир. Мишка она дейир.)

Мишка—Шахта баба, кәл,
Сән галдырма эл.
Бу зүлмкарла,
Боз чанаварла
Мән кирсәм һәрбә,

Вурсам бир зәрбә,
Пайыны алар,
Ериндә галар.

(Буну дейиб Мишка боз гурдун үстүнә атылыр. Боғушурлар. Түлкү иши белә көрүб явашча әкилмәк истәйир. Шахта баба онун гуйруғундан тутур.)

Шахта баба—Түлкү гачма дур!
Бах чанын будур.

(Шахта баба түлкүнү эзишдирир.)

Түлкү—Шахта баба, сән
Мәшһур икидсән.
Кәл мәни бурах,
Яхын дост олаг.
Чанавар мәни
Салды бу фелә.
Чаван өмрүмү
О верди елә.

Шахта баба—Бу бош сөзләрин
Бейнимә батмаз.
Яғлы дилләрин
Мәни алдатмаз.

(Мишка боз гурду йыхыб пәнчәләрилә эзир, Шахта баба түлкүнү эзишдирир.)

Гурд—Өлдүм, ай аман!
Бағрым олду ган!

Түлкү—Голум, гычым эзилди,
Аһ, гуйруғум үзүлдү!

(Ушаглар севинчлә эл чалыб дейирләр.)

Ушаглар—Шахта баба сағ олсун!
Һәр зәфәри дағ олсун!
Артсын даима күчү,

Алмаз сачсын гылынчы.
Сағ олсун чәсур Мишка,
Гәһрәман, мәғрур Мишка!
Азғын дүшмәни йыхсын,
Һәр заман галиб чыхсын!

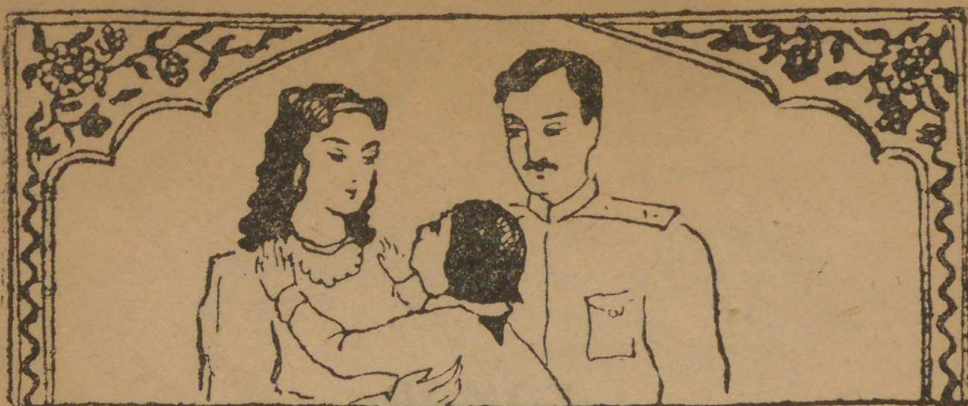
ПӘРДӘ

ГӘМӘР

ИШТИРАК ЭДӘНЛӘР:

1. Мәрдан — кәңч мүнәндис.
2. Зивәр — Мәрданын йолдашы, тибб институтунун талибәси.
3. Гәмәр — Мәрданын гызы.
4. Нина — украиналы колхозчу гыз.
5. Алберт — алман ефрейтору.
6. Элза — Албертин арвады.
7. Ики алман салдаты.
8. Ики гызыл әскәр.

І ШӘКИЛ

(Мәрданын эви. Һәр тәрәф көзәл шәкилләр вә халылар-ла бәзәнмишдир. Отағын бир тәрәфиндә пиано гоюлмуш. Бир янда Мәстан пишик ойнайыр. Гәмәр пишийи гучағына алыб охшайыр. Сонра кедир пиано чалыб Баки нәғмәси-ни охуюр.)

Гәмәр—Әзиз Баки, көзәл шәһәр
Ана юрдун дирәйсән.
Севир сәни бизим элләр,
Өлкәмизин үрәйсән.
Бағларыны күлләр бәзәр!
Сәнә маһны дейир Хәзәр.
Һүснүн зәриф ше'рә бәнзәр,
Бу дүнянын бәзәйсән.

(Зивәр о бири отагдан кәлиб маһныны динләйир.)

Зивәр—Гызым, бу нәғмәни сән,
Букүнмү өйрәнмисән?

Гәмәр—Бәли, ана, нечәдир?

Зивәр—Чох көзәлдир, инчәдир!
Бизим шән Бакиimizi,
Бу күлшән Бакиimizi
Тәсвир эдир.

Гәмәр— Аначан!
Буну чалдығым заман
Хәзәрин чошғун сәси,
Далғаларын нәғмәси,
Әкс эдир гулағымда;
Дурур көз габағымда.

Зивәр—Бизим элләр эзәлдән
Севмишдир тәбиәти.
Одур ки, чох йүксәкдир
Азәрбайчан сәнәти.
Көйкөл, Иса булағы,
Шиш башлы Кәпәз дағы,
Бир ше'ридир хилгәтин,
Анамыз тәбиәтин.

(Гәмәрин атасы Мәрдан кәлир.)

Мәрдан—Севимли көйчәк гызым,
Гәмәрим, чичәк гызым.
Сәнә чох хош хәбәр вар,
Тез һазырлаш сәфәр вар.

Гәмәр—Ата, сәфәр һарадыр?

Мәрдан—Гызым, узағларадыр

Гәмәр—О ерин ады нәдир?

Мәрдан—Чичәкли Украйнадыр.

(Гәмәр анасындан сорушур.)

Гәмәр—Сән дә кедирсәнми бизимлә, ана?

Зивәр—Иох, һазырлашырам мән имтаһана.
Бу ил институту битирим кәрәк.

Гәмәр—Аначан, сән бурда дарыхарсан тәк.

Зивәр—Зәрәр йохдур, сән кет кәз мешәләри,
Сейр эт гәлб охшаян бәнәфшәләри.

Гэмэр—Гой сәнинлә галсын, аначан, Мәстан.
(Гэмэр Мәстан пишийи көтүрүб ону охшаяраг анасына
верир. Гэмэрин атасы вә анасы күлүр.)

Мәрдан—Чамадан һазырдыр?

Зивәр— Чохдан!
(Зивәр Гэмэрин папагыны гоюр, яй палтосуну кейинди-
рир. Мәрдан Зивэрин элини сыхыр.)

Мәрдан—Артыг биз кедирик, дарыхма, сағ ол!
(Зивәр Мәрданын элини сыхыр, Гэмэри өпүб гучаглайыр.)

Зивәр—Ушаға яхшы бах!

Гэмэр— Сағ ол!

Зивәр— Яхшы йол!
Тез-тез мәктуб язын!

Гэмэр— Баш үстә, ана!
Өзүм язачағам мәктубу сана.

(Чыхырлар.)

II ШӘКИЛ

(Көзәл тәбиәтли Украина кәндләриндән бири. Варлы бир
колхозчу эвиндә Гэмэр Нина илә отурмушдур. Атышма вә
топ сәсләри кәлир.)

Гэмэр—Атам кәлмәди, хала?

Нина—Дарыхма, кәләр, бала!

Гэмэр—Аһ... хала, горхурам мән,
Ону өлдүрәр дүшмән.

Нина—Инсан һәр бир шейчин горхмаз, эзизим!
Гырылмаз һеч заман эзмимиз бизим!
Мөһкәм ол даима чәтин аягда,
Дава сакитләшәр, енә дә бағда
Кәзәрсән, дәрәрсән этирли күлләр,
Зәриф бәнәфшәләр, ал гәрәнфилләр.

Гэмэр—Мәни горхутмайыр, халачан, өлүм!
Атамчын һәйчанла чырпыныр көнлүм.

(Бир ефрейтор, ики алман-салдаты Нинанын эвинә сары
кәлир. Гэмәрлә Нина онларын кәлдийини пәнчәрәдәи көрүр-
ләр.)

Гэмэр—Аһ... азғын дүшмәнләр кәлдиләр, аман!

Нина—Сакит ол, эзизим, дарыхма, даян!
(Нина Гэмэрин элиндән тутур, һәр икиси кешиб долабда
кизләнир. Ефрейторла салдатлар ичәри кирирләр. Эви
көздән кечирирләр.)

Ефрейтор—Талеин көмәйилә,
Яхшы мал кечиб элә.

I Салдат—Алманиянын һеч ериндә,
Һәтта Берлин шәһәриндә
Олмаз белә боллу сәрвәт.

II Салдат—Биз бу эви этсәк гарәт,
Лап кейфимиз көкәләчәк.

Ефрейтор—Сиз бир янда дурун... кәрәк
Мән пайымы алым әввәл,
Сонра вурун шейләрә эл.

(Ефрейтор үч-дөрд халы, халча, патефон вә дивардан
асылмыш палтарлары көтүрүр, бир-бир нәзәрдән кечирир.
Биринчи салдат икинчийә дейир)

I Салдат—Көрмәмиш оғлунун көзү доймайыр:
Эвдә нә вар йығыр, бир шей гоймайыр.

II Салдат—Чәнаб ефрейтор, бизи унутдун.
Зәннимчә сән даһа йүкүнү тутдун.

Ефрейтор—Сакит ол, һейвәрә, бош-бош данышма!
Бөйүк олан ердә ишә гарышма.

I Салдат—Чэнаб ефрейтор, бу ки, лап ағдыр.

Ефрейтор—Ада бу салдатлар яман лаглағдыр.
Кет-кедэ кечирсэн өз сэрһэддини,
Сус ки, билдирэрэм сэнин һэддини.

(Салдатлар горхудан гуруюб дурурлар. Ефрейтор бир гадын палтосуна ачкөзлүклэ бахыб дейир.)

Ефрейтор—Кейфи көкэлэчэк бизим арвадын.
Палтар дүшкүнүдүр даима гадын.
Һэр кэндэ кирирэм, эдирэм гарэт,
Бу ишчин вар мэндэ бөйүк мһнарэт.
Палтар көндэрирэм арвадчын бол-бол,
Алыр, бир язмыр ки, ай киши сағ ол.
Элэ языр вахты сэрф этмэ һэдэр.
Нэ кечсэ элинэ тез эвэ көндэр.
Йэ'ни доғрудан да бу бир фирсэтдир,
Сой бу рус халгыны, сой гәнимэтдир.

(Ефрейтор буфетдән бир нечэ ваз вэ күмүш чәнкэл-бычаг көтүрүр. Шейләри бағлайыр. Салдатлара дейир.)

Ефрейтор—Инди сиз киришин ишэ, гочаглар!

(Салдатлар ачкөзлүклэ ердэ галан шейләри бөлүшдүрүрләр. Эви тэрк эдиб кетмэк истәркән, ефрейторун көзү долаба саташыр. Долабы ачмаг истэйир, бағлы олдуғуну көрүнчэ.)

Ефрейтор—Көрүнүр ки, бурда гиймәтли шей вар,
Мөһкәм бағлайыблар.

I Салдат— Буюрун, ачар!

Ефрейтор—О дүшмәз... Түфәнкин сүнкүсү ачар.

(Ефрейтор сүнкү илэ гапыны ачыр, Гэмэрлэ Нинаны көрүр.)

Ефрейтор—Бирчэ тез буюрун чыхын эшийэ!
Горхмайын, кирмәйин дэлмә-дешийэ.

Нина—Эвдэ нэ вар алын, эл чәкин биздән!

Ефрейтор—Көзәлим, эл чәкмәк олармы сиздән.

(Ефрейтор Нинанын голундан тутмаг истэйир. Нина нифрәтлә.)

Нина—Чәкил гудуз көпәк! Азгын гудурған!

Ефрейтор—Мәни тәһгир эдир, горхмур чанындан,

(Ефрейтор Нинанын яхасындан япышыр.)

Ефрейтор—Гуртара билмәзсэн, ай гыз, элимдән.

(Нина ону итәлэйир.)

Нина—Мәним горхум йохдур эсла өлүмдән.
Совет гадынлары мәрддир.. Дүняда
Һеч боюн эймәзләр алчаға, яда.

(Ефрейтор Нинанын голундан дартыр, күчү чатмыр. Салдатларын бири онун көмәйинэ кәлир. Нинаны эшийэ чәкирләр. Нина онларла әлләшир, гойнундакы бычагы чыхарыб салдаты вурур. Ефрейтор сүнкүнү Нинанын дөшүнэ санчыр. Нина ерә сәрилик. Гэмәр бир тәрәфдә дуруб ағлайыр.)

Нина—Мәһв олдум аһ... өлдүм... Гудуз көпәкләр!
Галдын... яд әлләрдә, эзизим Гэмәр...
Мән артыг өлүрәм, алынар гисас,
Сәни Гызыл Орду эйлэйәр хилас!

III ШӘКИЛ

(Украина кәндләринин бириндә ефрейтор Албертин мәнзилиндә бир мэтбәх. Гэмәр союгда одун ярыр, бә'зән дә һәфәсилә әлини исидир.)

Гэмәр—Әзиз ана, әзиз ана!

Бағрым башы дөнүб гана.

Нәләр чәкдим бу дүняда

Өмрүм, күнүм кетди бада.

Сәндән айры дүшәли мән,

Көз ачмадым гэм-гүссэдэн.
Ана, билсэн бу яшымда,
Нэ бэлалар вар башымда.
Дэрддэн яныб олмушам күл.
Мэн билирэм, бир дэ көнүл,
Нэ чэкдирир дүшмэн мэнэ.
Дөйүлүрэм дөнэ-дөнэ.

(Ефрейторун арвады Элза ичэри кирир.)

Элза—Вур-тут буну ярмысан?
Ай гыз нэ биармышсан!
Бу гэдэр дөйүлүрсэн,
Данланыб, сөйүлүрсэн.
Гулагына сөз батмыр.

Гэмэр—Нейлэйим, күчүм чатмыр.

(Ефрейтор ичэри кирир.)

Элза—Сэн бир гызын дилинэ бах.

Ефрейтор—Нэ олубдур?

Элза— Нэ олачаг!
Нирсдэн чан галмайыб мэндэ,
Бу күчүйү кэтирэндэ
Дейирдин ки, зирэк олар,
Гафгазлыдыр, ишлэк олар.
Сэһвин вармыш демэ, киши,
Бу көрүнчэ бирчэ иши
Даглар, дашлар кэлир дилэ.

Ефрейтор—Вур ағзына яғлы силлэ!
Баш гачырса буйруғундан
Көз ачмасын юмруғундан,
Олсун даим күнү гара!

(Ефрейтор чыхыр. Элза Гэмэрэ бир-ики тэпик вурур.
Гэмэр ағлайыр.)

Элза—Тез ол, од сал самавара!

(Элза чыхыр. Гэмэр самавары тахчадан алыр, су төкүр,
од салыр. Йорғун-арғын отуруб фикрэ кедир, дейир.)

Гэмэр—Варды бир заманлар эвим, эшийим,
Күл янаглы куклам, Мэстан пишийим.
Билмэздим нэ гүссэ, нэ дэ бир кэдэр.
Тэрэннүм эдэрдим көзэл нэгмэлэр.
Пиано чалардым, ойнардым бэ'зэн.
Шэкилли китаблар охуярдым мэн.
Күнорта сүфрэйэ йыгышардыг биз,
Ейэрдик, күлэрдик, данышардыг биз.
Бэ'зэн дэ чичэкли багда кэзэрдим,
О заман бир азад гуша бэнзэрдим.
Ятардым кечэлэр исти отагда,
Тахтымын үстүндэ юмшаг ятагда.
Анам дадлы-дадлы нағыл дейэрди.
Мэстан да динлэйиб мүркүлэйэрди.
Ушаг үрэйимдэ чох дэрин дуйғу
Мэни дэ тутарды ширин бир юху...
Инди ойнамырам, бир ан күлмүрэм,
Раһатлыг көрмүрэм, хош күн билмирэм.
Нэ юрдүм, мэскэним, нэ йолдашым вар.
„Бир һэсрэтли гэлбим, бир көз яшым
вар“.

Аһ, ятыб анамы юхуда көрсэм.

(Гэмэри юху тутур, ятыр. Самавар гайнайыб дашыр,
Элза ичэри кирир, гызы ятмыш көрүр, самавары дашмыш.
Ачыгланыб дейир)

Элза—Көр бир нэ оюнлар чыхарыр сэрсэм,
Элэ бил ки, пэргу ятагда ятыб.
Нечэ дэ көр ширин юхуя батыб.
Инди мэн бир зэһэр гатым ашына,
Гайнар самавары төкүм башына.

(Элза самавары ердэн көтүрмэк истэйиркэн, ефрейтор
ичэри кирир.)

Ефрейтор—А...а...арвад...ней...ли...йир...сэн...
кэ...кэ...кэ...кэлирлэр кизлэн.

Элза—Ким кэлир, а киши, нэ сөйлэйирсэн?

Ефрейтор—Гы...гы...Гызыл Орду...Кэ...кэ...кэлиб...
Ки...ки...кириб бу...бу... кэндэ.
Го...го...горхудан галмайыб даһа чан мэндэ.

(Ефрейтор сон сөзлэри дейиркэн, Мэрдан капитан палтарында ики эскэрлэ ичэри кирир. Ефрейторла арвады гачмаг истэйир.)

Мэрдан—Дур!
Эллэр юхары!

(Ефрейторла Элза эллэрини юхары галдырырлар. Эскэрлэр ефрейтору тэрксилах эдирлэр. Мэрдан Гэмэри ердэ ятмыш көрүб сорушур.)

Мэрдан— Бу ятан кимдир?

Элза— Гаравашымыздыр, о бир етимдир.
(Гэмэр көзлэрини ачыр, атасыны көрүб таныйыр.)

Гэмэр— Бу атамдыр. Юху көрүрэмми мэн?
(Мэрдан Гэмэри таныйыр, тез ону гучаглайыр.)

Мэрдан— Гызым, мэн элими үзмүшдүм сэндэн.

Гэмэр— Атачан, һардайдын сэн индийэчэн?

Мэрдан— Гэмэрчан, узундур башымдан кечэн.
Һитлерин гэлбинэ вурмагчын яра
Бир заман гошулдум партизанлара.
Инди командирэм ордуда, гызым,
Яхшы ки, сағ көрдүм мэн сэни, гузум.

Гэмэр— Ата, сағ дейилэм, яраларым вар,
Мэни чох инчидиб бу гудурғанлар!
Сэни көрдүм дэрди унутдум, анчаг
Языг Нинаны да бу өлдүрдү бах.

Мэрдан— Аһ, азгын көпэклэр!
(Мэрдан эскэрэ дейир.)
Кет һәким чағыр!

(Эскэр чыхыр. Мэрдан Гэмэрэ дейир.)

Мэрдан— Горхма, яраларын олса да ағыр
Тезликлә сағалар... Бу көпэклэрдэн
Сэнин гисасыны алачағам мэн.

(Гэмэрин анасы һәким палтарында ичэри кириб сорушур.)

Зивэр— Кимэ ярдым кэрэк?

Мэрдан— Көрпэ гузуна!
(Гэмэр анасыны таныйыр, севинчлэ.)

Гэмэр— Ана, эзиз ана, севимли ана!

Зивэр— (Гэмэри гучаглайыр.)
Гэмэр, меһрибан гызым.
Боюна гурбан, гызым.
Сэни сағ көрдүм, даһа
Дэрдим олмаз дүняда.

Гэмэр— Аначан, сэн инди һардан кэлмисэн?
Бурда олмағымы нэдэн билмисэн?

Зивэр— Бу бир тэсадүфдүр, Гэмэр, эзизим,
Көрүнүр парлагмыш бахтымыз бизим.
Бир илдир ордуда һәкимэм; дүнэн
Дүшдүм атанкилин һиссэсинэ мэн.
Букүн дә говушдум сэнэ, Гэмэрим,
Де һаран ағрайыр?

Гэмэр— Ана, һәр ерим.

(Зивэр гызынын яраларыны сарыйыр. Гэзэблэ ефрейтора вэ арвадына дейир.)

Зивэр— Инсанлыг дүшмэни вәһши алманлар,
Боғачаг Һитлери төкдүйү ганлар.

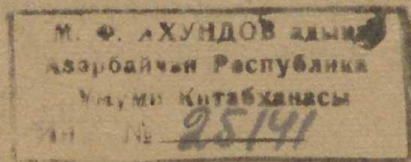
(Мэрдан алманлара ишарэ илэ эскэрлэрэ дейир.)

Мәрдан—Апарын бунлары!

(Әскәрләр ефрейторла Элзаны апарырлар. Мәрдан
Гәмәри гучагына көтүрүб дейир.)

Мәрдан— Кәл кедәк биз дә,
Бир аз раһатланаг өз һиссәмиздә.
Зәрбә эндирмәкчин хаин дүшмәнә
Һүчума кечәчәк һиссәмиз енә.
Әзир яғылары шанлы ордумуз,
Артыг хилас олур ана юрдумуз.
Кәрәк тапдалансын алман торпағы,
Берлинә санчылсын зәфәр байрағы!

ПӘРДӘ

894.362-96

C 30